

حکمت عبادات

فهرست اجمالی موضوعات

سخن ناشر ۱۵

مقدمه

حکمت عبادت و ثمره آن ۲۱

تقدیر و سپاسگزاری ۳۰

بخش اول: عبادات و حکمت آن

انسان و حکمت عبادات ۳۳

حکمت القاب و اوصاف معصومین (علیهم السلام) ۳۴

امام سجاده و حکمت عبادت ۳۵

عنصر عشق و محبت در حکمت عبادات ۳۷

عشق و شوق ۳۸

اولیای خدا و دار عبرت ۴۰

عنصر یقین در حکمت عبادات ۴۲

سرگردانی کافر و منافق ۴۳

عبادت، نردبان ترقی ۴۵

فهرست اجمالی موضوعات

۴۸	نعمت معرفت و شهود
۴۹	انبیا و باطن دنیا
۵۱	اولیای الهی و باطن دنیا
۵۳	تفاوت دو مکتب
۵۵	عالم ملک و ملکوت
۵۶	محرومیت از رؤیت ملکوت
۵۷	محاسبه نفس
۵۹	وصیت توحیدی
۶۱	سرای باقی و شوق ملاقات
۶۲	پیامبر و اسرار قیامت
۶۴	فشار مرگ و عارضه فراموشی
۶۸	راه رسیدن به حکمت عبادات و اسرار جهان

بخش دوم: نیت و حکمت آن

۷۱	برتری نیت از عمل
۷۳	نیت چیست؟
۷۴	تأثیرپذیری انسان از نیت
۷۵	اخلاص و ریا
۷۸	فرشتگان و استشمام نیت
۸۰	روز رسوایی!
۸۱	منافق و نیتهای پلید

بخش سوم: طهارت و حکمت آن

۸۵	محبوبیت طهارت نزد خدا
۸۶	محبوبیت طاهر نزد خدا
۸۷	حکمت طهارت در آیه قرآن
۸۸	حکمتهای وضو در گفتار پیامبر ﷺ

۹۰	حکمت‌های وضو در بیان هشتمین امام
۹۱	پاکی از رجس و پلیدی

بخش چهارم: نماز و حکمت آن

۹۵	آرامش دل
۹۶	پایبندی به نماز و انفاق
۹۸	ساده‌زیستی پیامبر
۹۹	نماز و باور قیامت
۱۰۱	نمازگزار و پیمان و شهادت
۱۰۱	محافظت بر اوقات نماز
۱۰۲	تکریم الهی از نمازگزار
۱۰۳	حشر با فرشتگان
۱۰۶	خاکساری انسان در سجده
۱۰۸	حکمت سلام نمازگزار
۱۰۹	ادب نماز
۱۰۹	باطن مثالی نماز
۱۱۲	آتشهای افروخته و کوثر نماز
۱۱۳	برکات نماز حضرت زکریا
۱۱۴	نماز و طهارت روح
۱۱۶	حکمت نماز شب
۱۱۷	توصیه انبیا به نماز
۱۱۷	نماز ظهر و رحمت واسعه الهی
۱۲۰	آسمانی شدن انسان
۱۲۱	گرایش به طبیعت
۱۲۳	دوستی با باطن نماز

بخش پنجم: روزه و حکمت آن

۱۲۷	نکوهش شکمبارگی
-----	----------------

فهرست اجمالی موضوعات

۱۲۸	ارزش آزادی در اسلام
۱۳۱	روزه و جزای روزه‌دار
۱۳۳	چگونگی پاداش
۱۳۴	درجات تقوا و لقای حق
۱۳۶	ارزش انسان
۱۳۷	نقش روزه در حل مشکلات
۱۳۹	فرشتگان و دعا برای روزه‌دار
۱۴۱	بوی خوش دهان روزه‌دار
۱۴۳	رمضان، نام خدا
۱۴۵	ماه رمضان و تخلق به اخلاق الهی
۱۴۷	ماه رمضان و کرامت طلبی
۱۴۹	قبول عمل و پذیرش صالح
۱۵۱	روزه و باور قیامت
۱۵۱	تصدق و اطعام
۱۵۴	احترام به بزرگان و ترحم بر کودکان
۱۵۵	حفظ زبان
۱۵۶	ارزش فراگیری علم
۱۵۸	دوری از نگاه حرام و توجه به دعا
۱۵۹	مفاتیح و مغلاق
۱۶۱	عامل تحکیم پایه‌های دین
۱۶۲	موقعیت شیطان در ماه رمضان
۱۶۵	ورع و پارسایی
۱۶۶	وداع با ماه خدا
۱۶۸	بهترین استفاده از ماه خدا
۱۶۹	ناله از فراق و جدایی
۱۷۱	رمضان و آموزش دعا
۱۷۲	وداع با صفای باطن و نشاط

فهرست اجمالی موضوعات

۱۷۳	دل‌های رقیق و اندیشه‌های زلال
۱۷۴	ماه تسلط بر شیطان
۱۷۵	آزادی از بند شهوات و تأمین سعادت
۱۷۶	رقابت با سایر ماه‌ها
۱۷۷	تطهیر و تغسیل نه خستگی و رنج
۱۷۷	وداع‌های آخرین

بخش ششم: اعتکاف و حکمت آن

۱۸۱	یکی از شئون عبادت
۱۸۲	بارزترین مصداق بندگی
۱۸۳	دو نکته مهم در اعتکاف
۱۸۴	اعتکاف باطل
۱۸۵	اعتکاف، عبادتی مستقل
۱۸۶	اعتکاف بندگان صالح
۱۸۶	اعتکاف و قضای حاجت مؤمن
۱۸۸	دعا و مناجات در حال اعتکاف

بخش هفتم: تلاوت قرآن و حکمت آن

۱۹۱	همراه با قرآن
۱۹۲	روشنی خانه
۱۹۴	تاریکی غیر مؤمن
۱۹۶	مجلای خدای سبحان
۱۹۸	معنای تجلی قرآن
۱۹۹	تجلی ملک الموت
۲۰۰	برتری حاملان قرآن
۲۰۱	تعلیم و تعلم قرآن
۲۰۴	اعتصام به عهدنامه الهی

فهرست اجمالی موضوعات

۲۰۶	فهم و شعور پدیده‌ها
۲۰۸	زبان اهل بهشت

بخش هشتم: دعا و حکمت آن

۲۱۱	آداب دعا
۲۱۲	قرب الهی
۲۱۴	ندا یا نجوا؟
۲۱۵	هدیه عجز و حقارت
۲۱۷	دعا و قضا و قدر
۲۱۹	تسلیم و اخلاص در دعا
۲۲۱	دعا در سرزمین منا
۲۲۲	نمونه‌ای از دعا‌های اولیای خدا
۲۲۴	خوی بزرگ منشی در ادعیه
۲۲۵	بزرگ منشی پیامبر
۲۲۶	بلندهمتی در دعا
۲۲۸	فراخواهی در دعا
۲۳۰	دعای مستجاب
۲۳۲	صفای باطن
۲۳۳	رسوایی شرك
۲۳۴	مضطرب و مجیب
۲۳۵	حقیقت دعا
۲۳۶	شاهد و مشهود

بخش نهم: توبی و تبری و حکمت آن

۲۳۹	جاذبه و دافعه در موجودات
۲۴۰	حرم خدا
۲۴۱	توبی رسول خدا ﷺ

فهرست اجمالی موضوعات

۲۴۲	معنای صلوات بر پیامبر ﷺ
۲۴۵	چهره نورانی ولایت
۲۴۷	بالاترین ذخیره حیات
۲۴۸	حکمت محبت
۲۴۹	حدیث پدر و فرزندی
۲۵۲	پذیرش ولایت از عمق جان
۲۵۳	برجسته‌ترین مظهر ولایت مطلقه
۲۵۴	مهماندار بهشت
۲۵۵	شهر حکمت
۲۵۶	فضایل علی (علیه السلام) در بیان سعد وقاص
۲۵۶	۱- علی از پیامبر و پیامبر از علی است
۲۵۸	۲- بستن درها جز در خانه علی (علیه السلام)
۲۵۸	۳- پرچمدار خیر
۲۶۱	۴- محبوب دل پیامبر ﷺ
۲۶۲	شريك قرآن
۲۶۳	۵- جانشین پیامبر ﷺ
۲۶۴	تبیین مقام بلند امام (علیه السلام)
۲۶۷	ائمه و تربیت‌شدگان مکتبشان

بخش دهم: ذکر و حکمت آن

۲۷۱	یاد خدا
۲۷۲	ذکر زبانی
۲۷۳	اقسام ذکر
۲۷۴	عناصر مجوری ذکر
۲۷۵	جوهر ذکر و گوهر دعا و سؤال
۲۷۷	فصل یکم: ذکر و عقل نظری و عملی
۲۸۰	فصل دوم: حیات‌بخشی ذکر

فهرست اجمالی موضوعات

۲۸۲	تبصره: اقتصار بر ذکر مأثور
۲۸۳	فصل سوم: مراتب ذکر و درجات ذاکر
۲۸۴	تبصره: تفاوت خطاب در تفاوت مخاطب
۲۸۵	تنبيه: مراتب چهارگانه مذکور برای ذاکر
۲۸۶	تبصره: نصوص تکبیر
۲۸۷	فصل چهارم: مراتب یاد خدا
۲۸۸	تبصره: محفوف بودن ذکر ذاکر به دو ذکر خدا
۲۸۹	سکوت مثبت و سکوت منفی
۲۹۰	فصل پنجم: آثار ذکر خدا
۲۹۲	اثر اخلاص ناب
۲۹۳	تبصره: اثر یاد مظاهر و آیات خدا
۲۹۵	خطر فراموشی خدا
۲۹۶	فصل ششم: بهترین ذاکر و مذکور
۲۹۸	تداوم ذکر
۲۹۸	جامعترین اوصاف ذکر
۲۹۹	تبصره: نحوه ذکر
۲۹۹	تنبيه: آرامش نهایی سالک ذاکر
۳۰۱	تذکر: هراس بدوی قاسی و ساهی
۳۰۱	تبصره: اثر یاد خدا در دل
۳۰۳	یادآوری محتوای متون دینی
۳۰۴	تأثیر متقابل یاد خدا و نسیان باطل
۳۰۵	فصل هفتم: مصادیق ذکر
۳۰۵	۱- انسان کامل
۳۰۷	۲- ذکر تدوینی خدا
۳۰۸	۳- نماز
۳۰۹	تنبيه: فرق امساك و تمسك
۳۱۰	تبصره: كثیرالذکر كثیرالصلاة است

فهرست اجمالی موضوعات

۳۱۱	تنبیه : صعوبت ذکر کثیر
۳۱۲	فصل هشتم : راه صاحب نام شدن
۳۱۳	فصل نهم : شفا بودن ذکر خدا
۳۱۴	دلیل توقیفی بودن ذکر
۳۱۶	فصل دهم : عمومیت ذکر
۳۱۷	تنبیه : منطقه ذکر خدا
۳۱۷	تبصره : هماهنگی یاد خدا و تفکر علمی

فهارس

۳۲۱	فهرست آیات
۳۲۹	فهرست روایات
۳۵۳	فهرست اشعار
۳۵۵	فهرست منابع
۳۵۹	فهرست تفصیلی

سخن ناشر

بسمه تعالی شانه

ستایش خدایی که لباس عزّت و ردای کبریایی را تنها به قامت رسای خود استوار و زیبا ساخت «الحمد لله الذي لبس العزّ والكبرياء واختارهما لنفسه دون خلقه»^۱ و ثنا خدایی را سزد که جلیباب عبودیت و پوشش فقر و مسکنت را بر اندام جهانیان موزون و همگنان نمود ﴿إِنْ كُلُّ مَنْ فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ إِلَّا أَتَى الرَّحْمَنَ عَبْدًا﴾^۲ تا در تلاقی فقر و غنا، و عزّ و نیاز، کاسه سؤال لبریز از جواب و قدح فقر سرریز از غنا گردد ﴿يَسْئَلُهُ مَنْ فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ كُلُّ يَوْمٍ هُوَ فِي شَأْنٍ﴾^۳ و برآیند این تلاقی و محصول این ارتباط، زدایش فقر و افزایش غُباب باشد و بستر هستی را عزّت خدا و ظهورش و کبریایی اله و حضورش فرا گیرد.

آنچه در این صنعت، مهم و بر این درایت، ضروری می نماید نقطه تماس

۱. نهج البلاغه، خطبة ۱۹۲.

۲. سورة مريم، آية ۹۳.

۳. سورة الرحمن، آية ۲۹.

و حلقه لقا، یعنی همان عبادت است که نقطه وصل و حلقه بست است. عبادت، ذوق جان و شوق روان است، عبادت سُلّم راقی و حبل تعالی است، عبادت راه جلال و رسم جمال است، اما این ابر بهاری و ربیع سماوی را اسرار و حکمی، لطایف و طرایفی است که هر کس با آن آشنا و بدان روشنا شود طعم شیرین و عطر مُشکین آن را هرگز رها نخواهد کرد و همواره دست نیاز را در قیام نماز به دعای «اللّٰهُمَّ اَذِقْنَا حلاوة عبادتك» دراز می کند.

ارکان عبودیت و اضلاع بندگی خدای متعال را آنگونه که در حدیث آمده سه امر تأمین می کند: آنگاه که عبد نسبت به اصل وجود خود و کمالات و هر آنچه که در اختیار اوست احساس مالکیت نداشت بلکه خود و شئونانش را در مسیری نهاد که خدا به او امر نموده است، و آن زمان که تدبیر جان و روانش و ربوبیت جهان وجودش را تحت تدبیر خاص الهی نهاد، و آنگاه که تمامی اشتغالاتش را در مسیر امر الهی و نهی ربوبی صرف نمود حقیقت بندگی رخ نموده و در چنین حالی است که مصایب و سختیهای روزگار برای او آسان می شود و دست از رذایل اخلاقی کشیده به فضایل اخلاقی روی خواهد آورد^۱.

اگر انسان با چنین رویکردی به بندگی و عبودیت خدای جان و جهان پرداخت به گونه ای به عبادت او می پردازد که گویا از روزنه عبودیت نظاره گر برق جمال و تماشاگر رعد جلالش خواهد بود و یا لااقل احساس می کند در منظر و مرآی الهی به قیام و قعود، رکوع و سجود و سلام و قنوت پرداخته و این حضور به او جان مجدّد و روان تازه می بخشد. قال النبی ﷺ «اعبد الله كأنّك تراه، فإن كنت لا تراه فإنّه يراك»^۲.

آشکار است که ذائقه ای چشنده حلاوت و طراوت عبادت است که شیرینی

۱. مجمع البحرین، ج ۲، ص ۱۰۸۹.

۲. بحار، ج ۷۴، ص ۷۴.

کاذب گناه و لذت دروغین تباه در جانش جای نگرفته و نفسش را تیره نکرده باشد. «کیف یجد لذة العبادة من لا یصوم عن الهوی»^۱.

گذشته از اسرار و حکمی که در اصل و حقیقت عبودیت نهفته، هر يك از جلوه‌ها و نمادهای آن نیز طرایف و ظرایفی دارد که تأمین‌کننده بُعدی از ابعاد هستی انسان است.

این کتاب ارزشمند، که از ناحیه مؤلف حکیم آن، حضرت استاد آیه الله جوادی آملی (دام‌ظله)، به حکمت عبادات نام گرفته متضمن ده بخش است که هر يك از آنها به نوع خاصی از عبادت پرداخته و اسرار و حکم آن را بیان می‌کند.

بخش اول از عبادات و حکمت آن سخن می‌گوید و در بخش دوم به نیت و راز و رمز آن می‌پردازد. در بخش سوم از حکمت طهارت (وضو و تیمم) سخن می‌راند و بخش چهارم را به بحث درباره باطن نماز و اسرار و حکمتهای نهفته در آن اختصاص می‌دهد. در بخش پنجم، پرده از برخی اسرار روزه برمی‌گیرد و در بخش ششم از عبادت اعتکاف رازگشایی می‌کند، در بخش هفتم از حکمت تلاوت و رمز قرائت قرآن دم می‌زند و در بخش هشتم به راز و ادب و حکمت دعا می‌پردازد. از روح عبادات یعنی تولی و تبری در بخش نهم سخن می‌گوید و در بخش پایانی کتاب، ذکر و حکمت و محور و اقسام آن را بررسی می‌کند. گفتنی است که از مجموعه عبادات، بحث مربوط به حج در کتابی جداگانه به نام صهبای حج و بحث مبسوط مربوط به نماز در کتاب اسرار الصلاة بررسی شده است.

بخش اعظم مباحث این کتاب که در ماه مبارک رمضان و در حضور مخاطبان خاصی ایراد شده بود ابتدا هر يك از جلسات آن به صورت يك درس

۱. شرح غرر الحکم، ج ۴، ص ۵۶۱.

تلقی شده و توسط فاضل وارسته جناب حجة الاسلام آقای حسین رضوانی تنظیم و با نظر مجدد حضرت استاد (دام ظلّه) با عنوان «اسرار عبادات» توسط انتشارات محترم الزهراء طبع و منتشر گردید که سعی و تلاش همگان در نزد خداوند عالمیان مشکور است. لیکن با توجه به فاصله زمانی نسبتاً زیاد از انتشار آن و القای مطالب و مباحثی که هم نقش تکمیلی نسبت به آنها داشت و هم به لحاظ برخی از مطالب، تازه و بدیع می‌نمود و نیز به جهت ضرورت تنظیم و ویرایش خاصی که این کتاب می‌طلبید و نقص جدی که به لحاظ ساختار و شکل آن احساس می‌شد بازنگری شد و به صورت فعلی در اختیار علاقمندان و شیفتگان معارف و حکم الهی قرار گرفت. که امید است مورد رضای الهی و قبول درگاه احدی قرار گیرد.

در این نگاه ضمن تفکیک و تنظیم مطالب آن به صورت بخشهای دهگانه مستقل و مجزای از یکدیگر، و منقّح کردن عبارات و نهادن عناوین خاص و نیز مستند شدن و یافتن منابع و مآخذ روایات و احادیث، فهارس فنی و دقیقی برای آن فراهم شد که هر يك در حدّ خود در تعالی بخشیدن به این کتاب و آماده ساختن بهتر آن برای خوانندگان، نقش فراوانی خواهد داشت.

البته نظر تکمیلی و قلم رسای مؤلف فرزانه در بخش پایانی که بعد از همه آن محاسن، بر این کتاب رفته موجب غنای بیشتر و استفاده برتر گردیده که جویندگان و جستارگران در این اثر نفیس، آثار و برکات آن را خواهند یافت.

در خاتمه این مقال، از دوستان فاضلی که این مرکز را در انتشار چنین اثری یاری دادند مخصوصاً حجج اسلام جناب آقای سید عباس سالاری و محمد تقی سعیدی تقدیر شده و از برادر فاضل و گرامی جناب حجة الاسلام آقای حسین شفیعی که با احسان خود آن را به اتمام رسانده و با دقت در مراحل مذکور تلاش کرده‌اند و نیز دوستانی که در تایپ، صفحه‌پردازی و امور جانبی آن

همکاری نموده‌اند کمال سپاس را داریم .

از ولیّ توفیق عاجزانه مسئلت می‌کنیم تا ضمن ترفیع درجات والای شهیدان و مقام شامخ امام خمینی (قدس سرّه) توفیق خدمت به اسلام، نظام جمهوری اسلامی و جامعه عزیز و وزین اسلامی را در پرتو ولایت مقام معظم رهبری حضرت آیه الله خامنه‌ای (دام ظلّه العالی) به همگان مرحمت فرماید .

مرکز نشر اسراء